

ותלמוד
"תוספתא"
לעשות רצונך
בלבב שלם

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

חוקי חיים

שע"י "חדר הוראה"

שבונת מנחת יצחק פניה"ק ירושלם תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

249

מקץ - שבת חנוכה ר"ח תשפ"ו

דיני שבת ר"ח חנוכה

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

הדלקת נרות חנוכה בערש"ק

נר חנוכה ואח"כ נרות שבת

ח. בערב שבת מדליקים נר חנוכה ואח"כ נר שבת, ומברך עליהם כמו בחול אע"פ שמדליקים בעוד היום גדול (ש"ע סי' תרע"ט ורמ"א) ומ"מ לשון בעוד היום גדול לאו דוקא שצריך לדקדק שיהיה לאחר זמן פלג המנחה [שהוא 75 דקות לפני השקיעה] (מ"ב סק"ב), ועדיף שיהיה סמוך יותר לשקיעה מלהיות סמוך לפלג המנחה (ביאור הגר"א), ולכן הבעל ידליק נרות חנוכה כמה דקות לפני זמן הדלקת נרות שבת כל מקום כמנהגו ומיד אח"כ האשה תדליק נרות שבת (ש"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ס"ב) כי מאחר שהבעל מדליק כאילו בשליחותה לכתחילה יש להקדים הבעל נרות חנוכה בזמן שעדיין לא קיבלה האשה את השבת (ש"ת בנין שלמה סי' ג').

ט. מ"מ אם הזמן מתאחר מאד, יכולה האשה להדליק נרות שבת ואח"כ ידליק הבעל נרות חנוכה ויוצאת האשה ידי חובתה בהדלקתו אע"פ שכבר קיבלה השבת, או לכל הפחות תדליק האשה נרות שבת מיד אחר שהדליק הבעל נר א' כך שיצאה כבר ידי חובתה עיקר מצות נר חנוכה לפני הדלקת נרות שבת, והבעל ידליק אח"כ השאר (בן איש חי פ' וישב).

י. מנהג ירושלים. מנהג ירושלים הוא להדליק נרות שבת כל ערב שבת 40 דקות לפני השקיעה (ספר א"י להגרמ"ט עמ' כ"ו, ש"ת משנת יוסף ח"ד סי' ל"ג), ונחלקו הפוסקים איך לנהוג בערב שבת חנוכה. י"א שגם בשבת חנוכה נוהגים להדליק נרות שבת 40 דקות לפני השקיעה ולכן מדליקים נרות חנוכה לפני זה אבל עכ"פ לאחר הפלג (מועדים וזמנים ח"ב סי' קנ"ב בשם וותיקי ירושלים, היכל הוראה ח"ב הוראה ק'), אמנם אחרים אומרים בירושלים בשבת זו מדליקים נרות חנוכה 25 דקות לפני השקיעה ומיד אחריה נרות שבת (ל"ח א"י להגרמ"ט, מועדים וזמנים שם) ולא צריכים התרת נדרים כי בשבת חנוכה לא קיבלו מתחילה המנהג להחמיר.

תפילת מנחה לפני הדלקה

יא. נכון לכתחילה בערב שבת שיתפלל מנחה תחילה ואח"כ ידליק (מ"ב סי' תרע"ט סק"ב בשם הפמ"ג סי' תרע"א א"א סק"י) דאי לאו הכי נראה קצת כתרתי דסתרי (שעה"צ סק"י), ולכן יכולים להתפלל מנחה בזמן מנחה גדולה, וחסידים שמעדיפים להתפלל לאחר מנחה קטנה ובבגדי שבת וכדומה, ראוי להם לקבוע מנחה מוקדם בבית המדרש ולאח"כ יחזרו לבתיהם להדליק נרות חנוכה.

יב. עצה טובה. גם כדאי להתפלל מנחה מבחינת מעשי, שהרבה אנשים מתכוונים להדליק קודם ולהתפלל אחריו מנחה בציבור, ומרוב הכנותיהם לשבת חנוכה נשגב זה מתאחרים ובסוף יוצא שמתפללים מנחה ביחידות או בעזרת נשים של הבית המדרש כשהציבור כבר משוורים 'לכה דוד' והלאה, ולכן 'החכם עיניו בראשו', בפרט לאלו שמתאחרים אצל אחרים שלא במקומם ומתאחרים או שמגיעים מחוץ לעיר ברגע אחרון, ועדיין צריכים לסדר המנוחה וכדומה, שהנסיון הוכיח שלבסוף מתפללים מנחה ביחידות.

יג. מ"מ הרבה אנשים נוהגים להתפלל מנחה אחרי הדלקת נרות חנוכה, ויש להם על מה לסמוך כמבואר בסידור השל"ה (א"ר), ובפרט אם מדליקים נרות חנוכה סמוך מאד לשקיעה דאז לא הוי הדלקת נר חנוכה וקבלת שבת תרתי דסתרי שהרי אז אי אפשר בענין אחר (שעה"צ שם).

שידלוקו הנרות עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים

יד. כשמדליקים נרות חנוכה בערב שבת, צריכים לוודא לשים מספיק שמן בכדי שהנרות ידלקו לכל הפחות חצי שעה אחר צאת הכוכבים (מ"ב סי' תרע"ט סק"ב).

טעה במנין הימים

הדליק יותר ממספר היום

א. אם טעה והדליק יותר נרות ממספר היום, כגון שהדליק בליל א' שתי נרות או בליל ג' הדליק ד' נרות [ומצוי הוא בערב שבת כשהכינו נר נוסף למוצ"ש ובטעות הדליקו כבר בערב שבת], י"א שלא יצא ידי חובת מהדרין, כיון שהוספת נר בכל יום ניתקן שיהיה היכר בכל לילה באיזה יום אוחזים, וכשהוסיף למספר הנרות הראוי אין היכר, ולפי"ז צריך לכבות כל הנרות ולהדליק שוב את מספר נרות הנכון (ש"ת אהל משה ח"ב סי' ט"ט).

ב. אמנם רוב פוסקים הסכימו שבדיעבד יצא ידי חובתו גם בתורת מהדרין ולכן לא יכבה אלא את הנר שהוסיף בטעות (ש"ת אלף לך שלמה סי' ש"פ, מו"ר בש"ת שבת הקהתי ח"ג סי' ר"ח), ובליל שבת אסור לכבותו, ומ"מ עדיין יצא ידי דין מהדרין.

הדליק פחות ממספר הנרות

ג. הדליק בליל שני נר אחד. מי שהדליק בליל שני נר אחד [וה"ה בליל שלישי והלאה הדליק נר אחד] ולא היה לפניו נר שני ולא היה בדעתו שישגי עוד נר ואח"כ נזדמן לו נר נוסף, י"א שכל זמן שהנר הראשון עדיין דולק צריך להדליק הנר הנוסף וגם לברך עליו (ב"י סי' תרע"ב בשם ארחות חיים, מג"א ריש סי' תרע"ו) ומשמע משום שס"ל בחנוכה שיכולים לברך אפילו על קיום חלק מהמהדרין של המצוה על אף שכבר קיים עיקר קיום המצוה, והטעם בנר חנוכה שאפשר לברך רק על קיום המהדרין, שכן היה התקנה תחילה, שאפשר לברך על עיקר הנר ואפשר לברך גם על קיום המהדרין לבד (שפ"א שבת כ"א ע"ב).

ד. אמנם הרבה פוסקים ס"ל שאין לברך בכה"ג על נר הנוסף מאחר שכבר קיים עיקר המצוה בנר אחד, (פמ"ג א"א ריש סי' תרע"ו, חיי אדם כלל קנ"ד סל"ט).

ה. דעתו מתחילה על שנים. ואם היה בדעתו בשעת הברכה להדליק שנים ורק ששכח להדליק, או שלא היה בפניו נר השני וידע שיגיע עוד מעט נר שני, לכו"ע אין לברך על הנר הנוסף מאחר שדעתו היה עליו מתחילה (ב"י בשם ארחות חיים הובא במ"ב סי' תרע"ב סק"י).

ו. הדליק בליל שלישי שתי נרות. אם בליל שלישי טעה והדליק רק שתי נרות ואח"כ נזדמן לו עוד נר, או ששח בין נר שני לשלישי בדבר שהוא הפסק, יש הס"ל שבאופן כזה צריך לברך על הנר שניתוסף, משום שכיון שכבר הדליק שתי נרות והראה שאינו מסתמך על עיקר קיום המצוה אלא רוצה לקיים כמהדרין ולמעשה עדיין לא קיימו ואדרבה מגרע במצות מהדרין בזה שהדליק רק שתי נרות בליל שלישי, צריך לברך על הנר הנוסף (פמ"ג בראש יוסף שבת דף כ"ג ע"פ הש"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קט"ו, ש"ת כת"ס או"ח סי' קל"ה).

טעו בקריאת התורה

ז. אם טעו וקראו ביום שני של חנוכה פרשת נשיא ג' וכיוצא בזה, עלתה להם חובת הקריאה כי אין קפידיא בימים (מ"ב סי' תרפ"ד סק"ג) ואם עדיין לא בירך העולה ברכה שלאחריה יחזור ויקרא הקריאה הנכונה (פסקי תשובות אות ב'), ואם כבר בירך ברכה לאחריה אינו קורא שוב אע"פ שהס"ת עדיין מונח על הבימה, וגם למחרת לא צריכים להשלים הקריאה שהפסידו, אמנם י"א כשהס"ת עדיין מונח על הבימה שיקראו שוב הקריאה הנכונה בלא ברכה לפניו ולאחריה (כ"פ החיים סק"ח).

טו. גם ילדים שמדליקים נרות משעווה, צריכים לדקדק שידליקו חצי שעה אחר צאת הכוכבים, ובדרך כלל הנרות הצבועים של שעווה באורך רגיל אינם דולקים אלא לחצי שעה מרגע הדלקתם, ולכן צריכים לשים נרות יותר ארוכות בערב שבת כדי שברכתם לא תהיה ברכה לבטלה, או לכל הפחות נר אחד [הראשון שמדליקים (כף החיים סק"ו)] יהיה יותר ארוך בכדי שהידלק כשיעור (מ"ב שם, הגר"ש וואזנר, קובץ מבית לוי ח"י עמ' כ').

כבתה המנורה לפני קבלת שבת

טז. אם כבתה הנרות קודם שעבר זמנם באופן שבשעת הדלקה היו יכולים להידלק למשך הזמן של חיוב, אינו צריך שוב להדליקם, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה (ש"ע סי' תרע"ג ס"ג), ואם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליקה אין לברך עליה שכבר בירך על קיום תקנת חז"ל להדליק מבעוד יום (רמ"א).
יז. וי"א שמן הראוי להחמיר ולהדליקם ובפרט בערב שבת קודם קבלת שבת שראוי להחמיר ולהדליק הנרות מאחר שבערב שבת אינה נחשבת להדלקה בזמן חיוב, אמנם בלי ברכה משום שלמעשה בירך בזמן היתר ברכה (ט"ז סק"ט).

יח. אם כבה המנורה והוא כבר קיבל עליו שבת, אפשר לבקש מחבירו שעדיין לא קיבל שבת שהוא ידליקם בעבורו (מ"ב שם סק"ז).

להזיז המנורה אחר שכבה

יט. המנורה מוקצה. הרבה אנשים מדליקים נרות חנוכה בתוך הבית ליד דלת פנימי במקום נמוך וקיים חשש שתינוקות או ילדים ישברו המנורה וכדומה ולכן רוצים להזיז המנורה לאחר גמר קיום המצוה למקום שמור, אלא שהמנורה מוקצה הוא אפילו לאחר שכבה הנרות שמכיון שהיה דלוק עם שלהבת בכניסת השבת נעשית הנר והשמן והפתילה בסיס שלהבת כמבואר בשו"ע (סי' רע"ט ס"א) ומיגוי דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי כולל יומא (מ"ב סק"א).

כ. בסיס לדבר האסור ומותר. ולכן אם רוצים להזיז המנורה בשבת לאחר שכבו הנרות, יש לעשות הכסא שעליו מונח המנורה מערב שבת לבסיס לדבר האסור ומותר ע"י שנותנים על הכסא חפץ יקר ערך כגון שעון זהב או טבעת האשה, ואז אחר שיכבו הנרות מותר להזיז הכסא עם המנורה עליו למקום שמור (מ"ב סי' רע"ז סק"ח, ארחות שבת פ"ט הע' ת"ט), ולא אמרינן מכיון שהיה אסור להזיז המנורה מדיני חנוכה בבין השמשות שוב אינו מועיל היתר דבסיס לאיסור ולהיתר, והטעם משום דגם בבין השמשות מותר להזיז המנורה במקומו ממש וזה די להצילו מאיסורי מוקצה (מ"ר בשו"ת שבת הקהתי ח"ה סי' ק"ג אות ב').

נשבר זכוכית של המנורה

כא. בבית. אם נשברו זכוכיות של המנורה בבית בשבת והשברים מונחים באופן שיש חשש שיזיקו בו אנשים, אפשר לפנותם אפילו בידים ואין בזה חשש מוקצה (רמ"א סי' ש"ח ס"ו).

כב. ברחוב. ואם נשברו הזכוכיות בחוץ ברחוב בכרמלית, ויש חשש שיזיקו בו רבים מותר לפנותם ולהעבירם ד' אמות אפילו במקום שאין בו עירוב (שו"ע סי' ש"ח ס"ח ומ"ב סק"ז).

הדלקה במוצש"ק

זמן ערבית

כג. יש אלו שמקדימים להתפלל ערבית במוצש"ק יותר מהרגיל כדי שיוכלו להדליק הכי קרוב לשקיעה או לצאת הכוכבים (הגר"א, מעשה רב אות ר"ז, וכך נהג הגר"ש סלנט) כדי לקיים ש' הרמב"ם דלאחר חצי שעה מזמן הדלקה לא מברכים, ומ"מ ח"ו להדליק הנרות לפני שהוא ודאי לילה (ביאה"ל סי' רצ"ג ד"ה ג' כוכבים).

כד. ויש שתמהים על מנהג זה שהרי עוזבים את השבת שהוא דאורייתא כדי לקיים מצוה דרבנן (כ"ק מן גאב"ד ירושלים), ולכן כל אחד יתפלל ערבית כמו שהוא רגיל, אם בצאה"כ או בזמן של ר"ת ואז להדליק מיד אח"כ (חזו"א, אשי ישראל עמ' תש"צ, שו"ת אג"מ ח"ד סי' ס"ב, הגר"ש וואזנר, קובץ מבית לוי ח"י), וסוברים דלא נאמרו שיעורים אלו במוצש"ק (חי' חת"ס שבת, הגר"ז הלוי).

כה. כדי שיוכל להדליק מיד אחרי צאת השבת, יש להכין הנרות מערב שבת כדי שלא יתעכב בהכנתם, ובמוצש"ק מיד אחרי התפלה ימחר לביתו כדי להדליק.

הבדלה או הדלקה איזה קודם

כו. נחלקו הפוסקים אם להבדיל קודם או להדליק קודם, י"א שצריכים להבדיל קודם, ולברך ברכה אחרונה על היין (תשו"נ חנוכה עמ' כ' הערה כ"ה) ואח"כ להדליק המנורה משום שהבדלה תדיר (ט"ז תו"ת פ"ח ודה"ח).
כז. וי"א דקודם מדליקים ואח"כ מבדילים (שו"ע רמ"א מג"א א"ר גר"א ובית מאיר) והטעם שכל מה שנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי (מ"ב סק"ב) וכל זמן שלא הבדיל עדיין יש ריח קדושת נשמת השבת (אי"ר סק"א), ועוד טעם משום פירסומי ניסא עדיף.

כח. יש שאומרים שהיכא שמדליקים בחוץ לכו"ע צריכים קודם להדליק ואח"כ להבדיל שהרי הוא המצוה שפוגשים בו ראשון בחזרתו מבית הכנסת (מאורות נתן סי' ק"ה), עכ"פ באופן שבני הבית הכינו המנורה ושתיהי מוכנה להדלקה (וכך נהג הגר"ח זוננפלד).

כט. יש אומרים שבביהכ"נ מדליקים קודם ואח"כ מבדילים כסתומת השו"ע, ובבית מבדילים קודם ואח"כ מדליקים, ולמעשה, כל אופן שעושים יש על מה לסמוך.

ל. מדליקים נרות בביהכ"נ אחר 'קדיש תתקבל' קודם 'עלינו' (מנהגי וורמזא וכך נהוג עלמא), וי"א שמדליקים לפני קדיש תתקבל כיון שהדלקת נרות בביהכ"נ טעון 'ציבור', ואחר תתקבל נסתלק כבר דין ציבור (הגר"ח הלוי, תשובות והנהגות ח"ב סי' של"ו).

מצוה גוררת מצוה

לא. יש שנוהגים להדליק השמש' להדלקת נרות חנוכה מן הנר שנדלק לנר הבדלה דכיון דנעשה מצות הבדלה ראוי שיעשה בו עוד מצוה (מנהגי פפד"מ, וכעין מה שמבואר במ"ב תרפ"א סק"א).

קריאת התורה – שבת ר"ח חנוכה

ג' ספרי תורה

לב. בשנה זו [תשפ"ו] שחל ר"ח טבת בשבת חנוכה, מוציאים ג' ס"ת וקוראים בהם כסדר הזה, פרשת השבוע, ר"ח וחנוכה (שו"ע סי' תרפ"ד ס"ג), ושל ר"ח קודם חנוכה משום שתדיר ואינו תדיר, תדיר קודם (מ"ב סק"י).

לג. קוראים ו' עליות בשל פרשת השבוע, או יותר (מ"ב סק"ט) אבל כהן לא יעלה לאחרון בס"ת הראשון מכיון שלא משלימים הקריאה בתוכו (מ"ב סי' קל"ה סק"ו), וכשמסיים פרשת השבוע, מניח ס"ת השני [של ר"ח] לידו ואינם אומרים קדיש, ומגביהין הס"ת הראשון וגוללין אותו, ואז פותחים ס"ת השני וקורא בה עליה א', ואם קראו בס"ת הראשון ז' עליות, אפשר לקרוא כהן לאחרון בס"ת השני.

מפטיר

לד. קדיש. אחר שקראו פרשת השבוע וגם ר"ח, אומרים קדיש, ויש להניח ס"ת השלישי שהוא של מפטיר חנוכה ליד השני (מ"ב שם סק"ט) ואין צריכים להניח גם הראשון על הבימה בשעת אמירת קדיש שעולה הקדיש גם עליה אפילו שאינה מונחת על הבימה (פמ"ג א"א סק"ה, מ"ב סי' קמ"ז סק"ז).

לה. אם אמרו קדיש בטעות אחר קריאת פרשת השבוע בס"ת הראשון, שוב אין לומר קדיש אחר קריאת פרשת ר"ח (מ"ב סי' רפ"ב סק"ד).

לו. הפטרה. קוראים הפטרה של חנוכה 'דני ושמח', ולא של ר"ח משום דפרסומי ניסא עדיף משל תדיר, ועוד משום שסיים בקריאת חנוכה ולכן יש להפטיר ממעין מה שסיים (מ"ב סק"א).

טעו והניחו ס"ת של חנוכה במקום ר"ח

לז. אם טעו ובגמר קריאת פרשת השבוע הניחו הס"ת של חנוכה על הבימה, אם כבר עלה העולה ואמר 'ברכו' והתחיל לברך 'ברוך אתה ה', יגמור הברכה ויקראו בשל חנוכה, ואח"כ יקראו פרשת ר"ח, ויפטירו הפטרה של חנוכה משום פרסומי ניסא אע"פ שסיימו בשל ר"ח, ואם שוב טעו והפטירו בשל ר"ח יצא (ביאה"ל סי' תרפ"ד ד"ה ואם טעה).

לח. ואם נזכרו לפני שהעולה הזכיר את השם של הברכה, אע"פ שכבר אמר 'ברכו את ה' המבורך', יגלוהו וינחו הס"ת של ר"ח ויברך מבלי לומר שוב 'ברכו את ה' המבורך' (שם).

לט. ש"ץ המחזיר הס"ת. ביום שמוציאים ג' ס"ת, הש"ץ שאוחז הס"ת בעת אמירת 'הללו' יאחז הס"ת שקראו בו באחרונה דהיינו ס"ת השלישי (שער אפרים שער י' סמ"א), ואם טעה ולקח הראשון או השני שוב לא יחליפה בשלישי (שם).

ב' ספרי תורה – ר"ח וחנוכה

מ. ב' ספרי תורה. כשחל ר"ח ביום חול של חנוכה [שנה זו שר"ח חל גם ביום ראשון פ' ויגש] מוציאים שני ס"ת וקורין בראשון ג' עליות בשל ר"ח, ובס"ת השני קורין עליה א' של חנוכה (שו"ע סי' תרפ"ד ס"ו).

מא. טעה וקרא ד' בס"ת הראשון. ואם טעה וקרא גם רביעי בשל ר"ח, אם לא הוציאו ספר שני, אין צריך לקרות יותר ולא קוראין מעניני חנוכה כלל, אבל אם הוציאו ספר שני צריך להוסיף עליה ולקרות ממישי בשל חנוכה משום פגמו של הספר השני, ואומר קדיש אחריו (מ"ב סק"ט"ז).

טעה וקרא בשל חנוכה קודם

מב. אם טעה והניחו הס"ת של חנוכה על הבימה ראשון, דינו כדלעיל (אות כ"ח) לענין שבת ר"ח חנוכה שכל שלא בירך העולה, יכולים לגוללו ולקראו בס"ת אחר בשל ר"ח ואין זה פגם מאחר שיקראו גם ממנו (ביאה"ל).

מג. ואם כבר בירך העולה ואמר 'ברוך אתה ה', יגמור הברכה ויקראו כל הקריאה של חנוכה לכהן, ושאר הקוראים יקראו בס"ת השני לר"ח (ט"ז, ביאה"ל, ודלא כרמ"א שם).

מד. ואם קרא לכהן בשל חנוכה עד 'מלאה קטרת' ואחר שבירך לאחריה מזכרו טעותם, עדיף שיהיו כל הג' קוראים בשל חנוכה, ואח"כ לרביעי בשל ר"ח (שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' ק').

הנחילן נתרם ע"י הרה"ח ר' יהושע שמואל בלייער ורעייתו שתחי' העומדים לימין המערכת 'חוקי חיים' בכל עת כדי שנוכל להרבות ולהפיץ תורה ה' לרבים במנוחת הנפש לע"נ זקנינו ראש משפחתנו שמסר נפשו להדליק ולהלהיב לבבות ישראל ולשמור על קדושת ישראל ע"י בירורי יוחסי ישראל בבית דין דלונדון הרה"ח ר' יהושע העשיל ב"ר יוסף יהודה זאננענשיין זצ"ל רב בית הכנסת טאטענהיים לונדון יצ"ו נפטר אור ל' חנוכה כ"ט כסלו תשמ"ו יום הפתילות רבו האדמו"ר מהוסיאטין זצ"ל שנת תש"ט

לע"נ האשה מרת ריזל אשת ר' משה בלייער ב"ח כסלו תר"י פאס